

Landskap: Småland Upptecknat av: Elmquist, C. A.
Härad: Kunga Adress:
Socken: Elmbyda Berättat av:
Uppteckningsår: 1880 Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sjukdomar.	s. 1
Phrosk vid bröllop.	s. 5.
" " julafton.	s. 6.
Barnafödsel.	s. 6.
Ette sätt att bli "elok".	s. 7.
Väderleksspådomar.	s. 7.
Olycktal.	s. 7.
Att iakttaga efter ett barns födelse och vid dess kristning.	s. 9.
Öknamm.	s. 11.

Avskrift ur "Fören.f.Smäl.
Minnen":s saml. 3:dje avd. ACC. NR. M. 9081 : /
sid. 53-56.

Landskap: Småland Upptecknat av: Elmqvist, C.A.
Härad: Konga Adress:
Socken: Elmeboda Berättat av
Uppteckningsår: 1880 Född år i

Uppteckningen rör Qvacksalverier (vidskepelse) och skrock
från Elmeboda.

1. Säkert botemedel mot "källan" (frossa) (1).

Frossa.

I Qvesingsbo i Elmeboda socken lefver en gumma Katarina Magnid:r, som påstår följande medel vara bepröfvadt mot "källan". Man afplockar bladen af ättegräs (Ranunculus Flammula) - är det en karl, som är sjuk, tager man de spetsiga, är det ett fruntimmer, de små runda bladen och antingen kokar dem, innan man förtär dem, eller ock äter man dem helt enkelt rå. För hvarje gång man förtär dylika blad räknar man bakvänt från 10 till 1 tio särskilda gånger. Man tager så många blad, man tror sig tåla och håller på några gånger, tills kuren hjälper. Många personer hafva blifvit friska af detta medel.

2. Medel mot håll.

Håll.

Man tager hvitt glas, pulvriserar detta mycket väl; vidare uppsöker man omkring ett halft tjog rättlortar, blandar

Skriv endast på denna sida!

M. 9081:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

dessa samt glaspulvret i en smörgås, som man förtär. Efter en kort stund släpper hållet. Frans Nilsson i Smedjemåla har försökt medlet och bekräftar dess goda verkan.

3. Medel mot frossa. (2).

I Skräddaremåla lefde för ett 50-tal år sedan en bonde, som insjuknade i frossa. På flere erfarna personers råd tog man en "fröa" (groda), lindade en linnelapp om densamma, så att endast "fröans" hufvud blef blottadt. Derefter stack man henne i munnen på den sjuke och bad honom bita så hårdt han orkade. Brodans hufvud afbets då, och kuren skulle hjälpa. Bonden dog dock i sjukdomen, men detta exempel minskade ej tron på botemedlets duglighet.

4. Frossans orsaker m.m.

Enkan Kerstin Berg på Källebacken berättar följande: När trollen äro församlade på något ställe i bergen, besluta de att "ställa frossan på" åtskilliga personer, som gjort sig förtjenta af att plågas. En skall angripas af frossan, när han dricker mjölk, en annan, när han dricker vatten o.s.v. - En bonde, som var mycket rik men tillika så snål, att han ej ansåg sig ha råd att förtära annat sofvel till sina middagar än sillhufvuden, skulle med samma han åt sitt nästa sillhufvud också äta i sig frossan - enligt trollens beslut naturligtvis. Men den ifrågavarande bonden råkade af en händelse befinna sig i närheten af trol-

Frossa.

M. 9081:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lenas rådsförsamling, der han noga lyssnade till hvad som sades. Så snart han kom hem, lagade han som vanligt ett sillhufvud i ordning för middagen. Strax var frossan i detsamma. Men i stället för att förtära hufvudet, insydde bonden det i en liten påse, som han hängde på väggen. Hvarje gång frossan skullat rista bonden, ristes hufvudet i påsen på väggen. - Bonden förblef frisk och sund.

5. . "Älfvablåsten".

Enkan Kerstin Berg befann sig vid 6 à 8 års ålder i Bockarummet i Trälebo (bekant som uppehållsort för spöken och troll), der hon plockade blomster. Plötsligt öfverfölls hon af "älfvablåsten". Hela den ena sidan af kroppen betäcktes med små blåsor och qvisslor. En förfärlig vända och sveda åtföljde dessa, och hon måste bäras hem. För att bota det onda tog man en "nättlepipa" (vissnad, ihälig stjelk af nässla) och blåste på det sjuka stället. Efter en kort tid försvunno blåsorna, men ärren efter dem sitta ännu kvar vid närmare 80 års ålder. - Blåsor böra bortskaffas genom att blåsa på dem och detta så mycket mer, som de kommit med blåsten. Svedan bör bortskaffas derigenom, att man blåser genom "nättlepipan", som sjelf vid beröring med dens. ästadkommer sveda.

6. Barn, som under sönnen låta sin urin i sängen, skola bita hufvudet af en rätt(?), då de sedan sofva tört.

Älfvablåsten.

(nättlepipa, nässla!)

7. Diverse medel mot frossa. (3)

Frossa.

Nils Månsson i Kafsjömåla blef sin frossa qvitt derigenom, att han åt en blandning af snus och lingonmos. Många, ex. soldat Berg i Persmåla, påstå sig hafva "kräkt upp frossan", som utgjordes af en stor slemmassa, liknande en sjökalf. - Man kan svälta bort frossan, springa bort do. - Upptecknarens far använde på tillrädan såsom ett verksamt medel mot frossa äggula blandad med urin. Hvarje dag förtärdes en äggula med lämplig kvantitet urin. - Soldaten Skott i Skumtamåla tillråder med trovärdig min att mot sjukdomen använda "dyfvelsträck" såsom varande det allra kraftigaste botemedlet.

Anm. I Elmeboda socken var förr frossa en allmänt gängse sjukdom och är det kanske ännu. Den naturligaste orsaken härtill är väl att söka i den mängd sjöar, kärr och mossar, som finnas inom socknen, samt folkets sysslände vid och i dem. Brist på läkarevård har gjort, att man vid sjukdomsfall måst hjälpa sig sjelf, hvarvid såsom af ofvanstående synes, de egenomligaste botemedel kommit att användas. Särskildt har tagits ^(hänsyn) till ordspråket: "Ondt skall fördriiva ondt". (upptecknaren)

8. I Yxnanäs bor en gammal gumma, Stora Lena kallad, hvilkens dotter led af ett svårt rötsår å ena benet. Förgäfves hade läkare anlitats och åtskilliga kurer försökts men intet hjälpte förrän följande: Hon gick till 7 hustrur, hvilkas först-

Rötsår.

M. 9081:5

födde varit gossebarn, och bad hvar och en af dessa om ett litet stycke ister. Istret mottog hon utan att tacka derfor och vid hemkomsten smordes säret med detsamma, hvarefter flickan blef frisk. Detta är riktig sanning.

Samma gunna påstår sig ock af följande tecken kunna sluta sig till, om en sjuk blir frisk eller ej. Man besöker den sjuke och ger vid inträdet i hans rum noga akt på hvilken del af kroppen han först rör på sedan man inkommit. Rör han på hufvudet, så dör han, på fötterna så blir han frisk. Flere gånger har hon sett detta besannadt.

9. Skrock vid bröllop.

Den af kontrahenterna, som ej står rak, utan lutar åt något håll, kommer att dö först.

Karolina Oseen (?) i Högahult skulle vid sin vigselakt stå på allehanda slags matvaror m.m. för att i framtiden ej bli "matatrot" (lida brist på mat). I brudskorna lades derfor korn, råg, ärter, guld, silfver m.m. Alla fruntimmersgästerna hade också, sedan de af den blifvande äkta mannen förut härom anmodats, med sig hvar sin ost till festen.

På bröllopsdagens qväll bör man gifva gårdshunden rikligt med mat, på det att brudparet ej må blifva - skabbigt.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Få veta om den sjuke kommer att dö eller leva.

Bröllop.

Arsk. av Smil Minne Seal.

Smil
Konga
Elvaboda

sept. 1880

M. 9081:6.

sept. av Jelsingvid C. P.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10. Skrock vid julafton.

Julafton.

När man spisar qvällsvard julafton, får man på inga villkor taga upp saker (knif, gaffel etc.), som händelsevis tappas eller falla ned på golvet. Gör man det, kommer säkerligen en olycka att drabba en. Man bör icke ens se efter en tappad sak. Julafton, julnatten, juldagsmorgon bör man ej lyssna till, om man tycker sig få höra kyrkklockorna ringa, utan vända sin uppmärksamhet åt annat håll.

11. Något att iakttaga vid barnafödelse.

Barnafödelse.

Barn, som födas med "nafvelsträngen om halsen" komma säkerligen att "taga lifvet" af sig sjelfva eller någon annan. För att förekomma denna hemska olycka, bör man liksom hänga upp barnet och sedan med en knif afskära strängen. All fara för mord eller sjelfmord är då undanröjd. Gamla jordegummor hafva iakttagit att ofvanstående är en sanning.

Barn, som födas med "segerhud" eller "segerhufva", skola blifva lyckliga i alla sina företag - såframt denna hud tillvaratages och gömmes. Frans Månsson i Högahult var född med segerhud, men som denna dumt nog ej tillvaratogs, hade han ingen glädje af henne.

Faller ett barn vid födseln på munnen, dör det snart,

M. 9081: 7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

faller det på sidan, uppnår det blott en medelålder och faller det på ryggen, blir det gammalt. Att detta eger sin riktighet betygas af flera hustrur. (Upptecknaren här af föll på högra sidan enl. berättelse.)

12. Ett sätt att blifva "klok".

Korpen är som bekant svart, men enligt allmogens tro lär Korpen. han ega en enda hvit fjäder. Man bör skjuta en korp och strax söka rätt på den hvita fjädern, hvilken man uppäter. Den, som lyckas med detta, blir "klok", d.v.s. får förmåga att afslöja framtida händelser. Dock måste man för att lyckas vara qvick i vändningarna, ty det kan lätt hända, att om korpen ej ögonblickligt dör, han sjelf slukar sin enda hvita fjäder, och då har man gjort sig fäfang möda.

13. Väderleksspådomar.

Så många klara dagar, som det blir i adventet, så många yrvädersdagar eller rättare yrväder, blir det under närmast följande vinter (efter nyåret).

Regn på pingstdagen har ej något godt att betyda; regnar det deremot på trefaldighetssöndag, bebådar det ett godt skördeår.

Talet 13 anses i Elmeboda såväl som på flera ställen som Olyckstal.

Väderleken.

M. 9081:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ett olyckligt tal (olycksbringande tal).

Ann. Det mesta af hvad som af Hr. A. Peterson blifvit antecknad om "skrock och fördomar" gäller äfven för Elmeboda. Så ock hvad Hr K. Lindsten anför om dödsförebud, årsgång m.m. från Urshult. - Folkskolan, bildningens och upplysningens fackla på landsbygden, har dock hunnit att så pass skingra okunnighetens och villornas töcken, att det stora flertalet af allmogen numera ej sätter någon fast lit till hvad fäderna lärde dem om tecken och förebud, spöken och troll m.m. Och det lilla fåtalet, som äro af motsatta åsigter, tveka att uttala dem af fruktan för åtlöje.

(Upptecknaren).

M. 9081:9

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Något att iakttaga strax efter ett barns födelse och vid barnets kristning.

Födelse och
dop.

Så snart ett barn är födt, bör jordgumman under barnet lägga stål (vanligtvis saxen, med hvilken man afklippt nafvelsträngen) och öfver detsamma en psalmbok - allt till skydd mot onda magter, särskildt troll, hvilka gerna vilja byta bort sina egna barn mot menniskobarn, men hindras derifrån genom nämnda insig-nier. Af liknande anledning bör också jordgumman, sedan barnet är svept och nedlagdt öfver detsamma läsa Fader Vår och välsignel-sen (naturligtvis kan också sann kristlig religiosité vara orsaken till detta bruk). Samma böner bör ock den utsedda gudmodern läsa, när hon tar opp barnet för att föra det till kyrkan eller presten och låta kristna det, ty - har ej gudmodern någon vörd-nad för hvad heligt är, får ej heller barnet det. Under krist-ningen bör gudmodern söka att så noga som möjligt läsa efter allt hvad presten läser. Barnet får då "godt för att läsa". Efter krist-ningsaktens slut bör gudmodern först sätta på barnet mössan, an-nars får det gul hy får hela sin lifstid. - Vid hemkomsten från kyrkan skall gudmodern - utan att taga af sig några öfverplagg - gå in i stugan och rakt fram till bordet, der sätta sig på en stol och med barnet i knät öfver detsamma äta all slags mat, som modern sjelf, om hon så orkar, eller någon annan bör framräcka.

M. 9081:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Sker ej detta, blir barnet i en framtid "kinkigt på mat". - På den tiden det var bruk att rida till kyrkan eller prestgården, fick gudmodern vid hemkomsten ej ens stiga af hästen förrän hon på ofvannämnda sätt ätit och supit!

Ett nyfödt barn bör ej svepas i gammalt tyg, ty då kommer det att slita kläder mer än skäligt är.

Landskap: Småland Upptecknat av: C. H. Blomquist
Härad: Konga Adress: _____
Socken: Elmeboda Berättat av _____
Uppteckningsår: 1880. Född år _____ i _____

Uppteckningen rör Öknamn.

Bländ allmogon i Elmeboda är det såväl som mången annorstädes helt vanligt att personer beläggas med s.k. öknamn. Dessa öknamn är ofta ganska betecknande för dem de tillkomma och innebära i de flesta fall någonting missaktande och vanärande. - Merändels föranledas de av en persons yttre, hans sätt att skicka sig eller av hans sysselsättning och levnadsvanor eller ock av någon särskilt händelse han upplevat eller någon ovanligare handling han utfört. - Så kallas t.ex. en, som har ett magert och skrangligt utseende, osäker hållning och gång för "Schirken", en annan, vilkens luktorgan råkat få något större dimensioner än vanligt, för "Trynet", en tredje, vilkens kroppslängd icke motsvarar bredden och tjockleken, "Klumparovan" eller "Svestorpaböttan". En person, som fabricerar träskor kallas t.ex. träsko-kallen, en som handlar med svin Gris-annasen o.s.v. Spring-

M. 9081:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lätt, Skotte, Spirre, Kycklingen, Pjuka, Porlaveppen, Pirkel, Kall Gröte, Östergöta veabekymmer, Högahulta, Snusfjäring äro exempel på öknamn föranledda av en eller annan omständighet. Några så att säga beständiga öknamn tillkomma innehavare av vissa tjänster. Så kallas t.ex. orgeltramparen Guds ords bakblåsare och orgelnisten Guds ords pipelekare. Öknamn gå ofta i arv från far till son och sonson och kunna t.o.m. nästan helt och hållet uttränga en persons eller släkts rätta och egentliga namn, så att om man frågar efter en Carl Petter i den och den gården, så är detta en obekant storhet, men säger man t.ex. Sillapellen, Trynet eller Kycklingen e.d., är det strax klart vem som avses. - Vi må låta en Elmebodabo med egen mun redogöra för uppkomsten av ett par öknamn.

Flåtan. Ja, vell ni veta va 'Flåtan va för en, så ska ja sä er, att dä va Märta i Allrabo. Ho dä kom säj att di kallade hänn föa Flåtan, dä ska ja sä, o dä va såu att hon hadde en dota, som fått lyte - skabb i hufvet o påu föttana, som va såu falit, att dä int påu noe sätt velle gåu boat, o jämt rann dä u'at liksom flåtet renner u en korv na di steker homen påu glöana. Föa nu te o fåu bot föa dä härna lytet på barnummen geck hon te en gobbe i Wessvära såken, o han sae, att hon skolle stjåla lite flåt o smorja barnet mä. Såu kom hon te Brännamalla te

M. 9081:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

en aktion dää o dää va lite kalas mä pau samme gåung o dåu geck hon ut i köket o to opp nonna vaflor, hon hae i lommen o doppade i grytan i flåtet, föa te o smöaja barnet mä. Män dåu råukte dä säj int bätta än att en menska kom o feck si att o sen böajade di kalla hann Flåtan. Män si dä va int nock mä dä, föa si hon skolle smöaja bo påu ny o nä; o såu kom hon te Kluramalla, o dää to hon en hela talgball o skolle stoppa i lommen mä sej hem, män si han va föa stoa, sa hon konne int skyla homen, utan di feck si dä mä, o dåu ble dä värre. - Hon hadde väl konnat tatt bara lite åu an, män hon töckte väl han va goa o ha, sa hon haa int bätta vet än hon skolle ta hele o sen feck hon heta Flåtan i alla sina da o barnen ätte hanne Flåta-Nessen o Flåta-Fransen o Flåta-Majan. Män barnet som hadde lyte, dä ble bra. - Si ja ska sä, att na di råukte påu na, såu hadde hon väl konnat tala om varför hon gjoa såu, män si dä tore hon inte föa dåu gjoa dä int aut. - Män sen ättaut har hon talt om att mönna gåungor har hon vatt möe lessen o för-treten, men hon töckte att dä va gott likaväl att bara barnet ble bra.

Fläska-Samlen. Dä va ett åua, na dä va såu ilakt föa folk å ta säj fram, dåu va Sammel bonne i Gonnamalla, o såu ha han int no o ge sitt folk o äta o dåu skolle han bära sej ve o stjåla en fläskasia. Di stal möe dän tien o länsman o fjärings-

M. 9081:14

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

mannen feck jämt gåu o ransakar stuorna o sau skolle di ransaka hos Sammel mä. Di geck i alla vräjer o vrår o lette, män hette int nonting, utan motte påu o gåu sin väj igen, o na di va komme ut påu gåuern, länsman o di anre, som va mä, va Sammel o allihop därinne sau glaa att ingenting hetts. Män dåu skrek barnummen te: "Fläsket ligger i vaggan!", o dåu di in igen o feck tag i at och sen va dä kleppt. Men nå ransakningskärana va gauna, då ska ja sä, att dä va barnummen, som feck stryk. Faan slo homen, såu han ble knyt-ryggeter, o di feck fö opp homen påu säknen o di som inte hade häst te o köra homen feck bära homen säj emellan. O faan sjelf Sammel kom påu häkte o sto körkeskraft o ble redi tjyf o feck heta Fläska-Samlen ännu te han do, o bå hans käring o barn ble utskämda. O bara påu detta kan en si att dä inte gåuer o stjåla säj fram.

Rackan. Neklais ve Strömmen brukte na han va pojk springa o sätta opp en hoppra harlämma te o ta harar i, föa dä va sau gott om dom dåu, o mon mäst to di dom i lämna. Män sa en gaung na Neklais skolle vettja sina lämna feck han si att hans honn hadde fastnat däa i stället föa en hare. Han ble föstaus möet förtreten föa sä han hadde mest sin honn, män han konne ju inte jälpat vidare, utan to honnen o bar hem homen o flåudde homen sjelv o spetade opp skinnet påu en vägg te o törkas. Dåu kom där en morgon (maan) en kär dit o feck si dä hära honnskin-

M. 9081:15.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

net på väggen o frådde dåu om rackan hadde vatt dåu o tatt
åu att. Nu hände då säj int bätta än att Neklaisa far som va
gammel o barnsliger kom te o försä sej o fönn han vesste oat au
sa han: "Nä män to'ke rätt poiken åu skinnet själv." O då härna
kom ut i böjden genast förstås o Neklais feck heta Rackan o då
kalla di homen än i da. Nånna da ätte då häana spetaklet var skett
feck Rackramasse reda på att o genast to han ett halfstop bränn-
vin mä säj o foa dit o velle drecka "duskål" mä Neklais. Män dåu
ble Neklais arger te gåungs fast då ingenting hjälpte. Masse,
han töckte bara att då va rolit, föa så han hadde själv blet
rackare påu då viset att han hjälpte te o flåu en häst en gång
na han tjänte som dräng hos en bonne. Folk började genast o skäl-
la påu homen o kalla homen rackare o dåu föa tien va då än värre
än nu, sa han konne inte visa säj nonstans utan att bli nerskölld,
o han motte påu te slutt te o ge säj te yrket o nu hadde han ve-
lat att Neklais skollat göra däsamma, fast då inte to dän gåung-
en, likaväl att tytlen feck han bära.